

І. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

Я. Олійник, д-р екон. наук, К. Мезенцев, д-р геогр. наук

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОРОБОК КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ

Проаналізовано головні науково-педагогічні надбання колективу кафедри економічної та соціальної географії.

The main scientific-pedagogical achievements of economic and social geography department are analyzed.

Кафедра економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка є провідним географічним освітнім та науковим центром в Україні.

Головними **завданнями** кафедри є:

➤ у галузі освіти – підготовка фахівців з управління регіональним розвитком, розміщення продуктивних сил та регіональної економіки;

➤ у галузі науки – розробка суспільно-географічних основ дослідження та управління розвитком регіонів, географії виробництва, соціальної, політичної географії, регіонального природокористування;

➤ у галузі виховання – популяризація українознавства, формування у студентів почуття національної гідності, виховання національно свідомих громадян, патріотів своєї держави, регіону.

Кафедра є базовою в Україні щодо підготовки кваліфікованих викладачів та науковців: тут здійснюється підготовка докторантів та аспірантів, стажуються завідувачі та викладачі географічних факультетів університетів та інститутів України, завершують написання та захищають докторські й кандидатські дисертації фахівці з різних регіонів (Львова, Харкова, Чернівців, Луцька, Вінниці, Луганська, Чернігова, Ніжина, Херсона, Полтави).

Основними **напрямами науково-дослідної роботи** кафедри у 2000-х роках є:

➤ управління регіональним розвитком, зокрема, дослідження суспільно-географічних проблем розміщення продуктивних сил, розробка суспільно-географічних засад регіональної політики, методики суспільно-географічного прогнозування регіонального розвитку, суспільно-географічне районування, удосконалення адміністративно-територіального устрою, розробка концепцій комплексно-пропорційного, сталого, стабільно-циклічного регіонального розвитку. На кафедрі виконувалася науково-дослідна тема "Суспільно-географічні основи регіональної політики в Україні" (1997-2000). Викладачі кафедри опублікували такі праці: навчальні посібники "Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва" (С. Ішук, 2001, 2002), "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" (С. Ішук, 2006), "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" (Я. Олійник, 2000, 2005), "Теорії розміщення продуктивних сил" (Я. Олійник, А. Степаненко, 2001), "Регіональна економіка" (2006, Я. Олійник, С. Запотоцький, О. Кононенко, А. Мельничук, В. Пасько), "Суспільно-географічне районування України" (Н. Мезенцева, К. Мезенцев, 2000), "Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку" (К. Мезенцев, 2004), "Основи регіональної діагностики" (Я. Олійник, Я. Степаненко, 2003), монографії "Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект" (М. Пістун, К. Мезенцев, В. Тюрло, 2004), "Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку" (К. Мезенцев, 2005);

➤ економіко-географічні дослідження, зокрема, дослідження продовольчих ринків, продовольчої безпеки,

розвитку фермерських господарств, інвестиційної діяльності в АПК; вивчення промислових комплексів, формування промислових агломерацій; дослідження територіальної організації автомобільних перевезень; суспільно-географічний аналіз локальних та регіональних ринків праці, зайнятості, безробіття; вивчення географічних аспектів торговельної діяльності, розвитку нових форм торговельного обслуговування, маркетингова географія; дослідження територіальної організації туристично-рекреаційного, освітнього, медичного комплексів; аналіз зовнішньоекономічної діяльності, зовнішньої торгівлі, інтегрування України до світової економіки. Викладачі кафедри опублікували навчальні посібники "Промислові комплекси України: наукові основи територіальної організації" (С. Ішук, 2003), "Теоретичні основи туризмології" (Я. Олійник, А. Степаненко, 2005), "Географія внутрішньої торгівлі" (В. Дорошенко, 2005), "Основи зовнішньоекономічної діяльності" (К. Мезенцев, Н. Мезенцева, 2003), монографію "Київська господарська агломерація: досвід регіонального менеджменту" (С. Ішук, О. Гладкий, 2005);

➤ соціально-географічні дослідження, зокрема, дослідження соціального розвитку регіонів, соціальної безпеки; соціального розвитку сільської місцевості; просторової організації соціально-географічних процесів; аналіз перцепційної привабливості регіонів, побудова їх перцепційних портретів; дослідження демографічних процесів, розселення населення, урбанізації; аналіз територіальної організації телеінформаційного, наукового комплексів, географії релігій. Викладачі кафедри опублікували навчальні посібники "Вступ до соціальної географії" (Я. Олійник, А. Степаненко, 2000), "Соціальний розвиток села і території сільського типу" (Я. Олійник, А. Степаненко, 2003);

➤ політико-географічні дослідження, зокрема, оцінка геополітичного положення України, визначення геополітичних стратегій, електоральної поляризації населення, формування електоральних регіонів (Я. Олійник, В. Шишацький);

➤ регіональне природокористування, зокрема, дослідження економіко-географічних аспектів землекористування, оцінка міських земель, природно-техногенної, екологічної безпеки; суспільно-географічних аспектів розвитку територій з критичною екологічною ситуацією, безпеки життєдіяльності населення, регіональної екологічної політики. Колектив кафедри протягом 2001-2005 років працював над виконанням наукової теми "Суспільно-географічні основи регіонального природокористування", за результатами якої у 2006 році опубліковано однойменну монографію (автори – Я. Олійник, С. Ішук, М. Пістун, П. Пересєкін, Н. Мезенцева, В. Дорошенко, К. Мезенцев, О. Кононенко, В. Пасько, С. Запотоцький, А. Мельничук, Н. Корнілова). З 2006 року розробляється тема "Суспільно-географічні основи дослідження регіональної екологічної безпеки". Також опубліковано монографію "Київ як екологічна система: природа – людина – виробництво – екологія", серед

авторів якої викладачі кафедри Я. Олійник, В. Гуцал, О. Драпівський, навчально-методичні праці за участю О. Драпівського – "Основи земельнооціночної діяльності" (2001), "Оцінка нерухомості" (2004, 2007), "Оцінка земельних ділянок" (2003, 2004, 2006);

➤ географія зарубіжних країн, зокрема, комплексні дослідження економічної та соціальної географії зарубіжних країн. Викладачі кафедри опублікували підручник "Регіональна економічна та соціальна географія. Зарубіжні країни" (В. Юрківський, 2000), довідники "Країни світу" (В. Юрківський, 2001), "Країни Європейського Союзу" (Я. Олійник та ін., 2004);

➤ розвиток суспільно-географічної думки в Україні – вивчення історії становлення та розвитку української суспільно-географічної школи, розвитку економіко-географічних досліджень у першій половині ХХ століття, оцінка наукового доробку К. Воблого, Г. Кривченка, К. Дубняка, О. Діброви. Я. Олійник та Н. Краснопольська опублікували монографію "Географічна наука в Україні: становлення та розвиток" (2007);

➤ географічна педагогіка. Я. Олійник – співавтор шкільного підручника географії для ХІ класу (2000), посібника для старшокласників та абітурієнтів "Географія" (2001, 2002, 2004, 2006), посібника "Географія. Відповіді на запитання екзаменаційних білетів" (2001).

Викладачі кафедри беруть активну участь у наукових конференціях, що систематично проводяться на базі факультету та кафедри – "Географічна наука і освіта в Україні", "Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України" (1999, 2001, 2004, 2007), "Регіональні проблеми агропромислового комплексу України: стан і перспективи вирішення" (2000, 2002), а також у з'їздах Українського Географічного Товариства (Луцьк, 2000; Чернівці, 2004), численних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях у Харкові, Львові, Херсоні, Ніжині, Мелітополі, Вінниці, Луганську, Луцьку.

На кафедрі активно здійснюється аспірантська підготовка. Під керівництвом професора Я. Олійника захистили кандидатські дисертації В. Матвієнко (2000), Т. Коропатник (2001), С. Запотоцький (2002), В. Пасько (2003), Н. Рибачик (2006), Н. Корнілова (2006), Н. Краснопольська (2006), І. Запотоцька (2007), С. Шевчук (2008), професора С. Іщука – А. Слащук (2000), О. Гладкий (2002), І. Філоненко (2005), І. Мартусенко (2005), І. Мельник (2006), Г. Чернова (2007), професора М. Пістуна – Н. Матвієнко (2003), доцента Н. Мезенцевої – О. Штельмах (2006), доцента В. Дорошенка – К. Діденко (2007), професора А. Степаненка – А. Мельничук (2004), Л. Коковський (2008).

У 2003-2006 роках у докторантурі перебував К. Мезенцев, у 2004-2007 роках – В. Шишацький. Докторантами кафедри були також викладачі з інших вузів країни – В. Джаман, А. Сердюк, нині – М. Барановський, О. Гладкий.

Науковими консультантами докторських дисертацій виступили професор С. Іщук – О. Любіцевої (2003), І. Смірнова (2004), В. Джамана (2004), професор Я. Олійник – Л. Немець (2004), М. Дністрянського (2005), В. Круля (2006), К. Немець (2006), К. Мезенцева (2006).

Я. Олійник – декан географічного факультету (з 1999 року), голова експертної комісії ВАК України, заступник голови спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій, член різноманітних комісій, експертних проектів, віце-президент Українського Географічного Товариства, голова спілки деканів географічних та природничо-географічних факультетів вузів України, відповідальний редактор "Вісника Київського університету. Географія", член багатьох редколегій фахових видань. Я. Олійник – Відмінник освіти України

(2002), Заслужений діяч науки і техніки (2002), член-кореспондент Академії педагогічних наук України, лауреат премії імені Тараса Шевченка Київського національного університету за цикл робіт для вищої та середньої школи, лауреат премій імені В. Вернадського Української Екологічної Академії наук за значний внесок у дослідження екологічних проблем України та участь у пропаганді екологічних знань, імені Ярослава Мудрого Академії наук вищої школи за здобутки у галузі науки і техніки.

С. Іщук – вчений секретар спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій, головний редактор фахового наукового збірника "Економічна та соціальна географія" (з 1999 р.), лауреат премії імені Ярослава Мудрого Академії наук вищої школи.

В. Пасько – заступник декана з виховної роботи, В. Матвієнко – заступник декана по заочному відділенню.

Нині кафедра готує фахівців з управління регіональним розвитком, розміщення продуктивних сил та регіональної економіки, які здатні здійснювати аналіз, прогнозування, індикативне планування, програмування та конструювання регіонального розвитку, включаючи оцінку природно-ресурсного потенціалу, дослідження демографічної ситуації, процесів розселення населення, ринку праці, територіальної організації виробництва та сфери послуг, соціально-економічне районування, а також проводити заняття з географії, основ економіки та екології.

Фахова підготовка передбачає вивчення основ теорії суспільної географії, методів і методики суспільно-географічних досліджень, географії населення і розселення, соціальної, історичної географії, географії праці, промислових і агропромислових комплексів, сфери послуг, торгівлі, транспорту, політичної та електоральної географії, управління регіональним розвитком, основ регіональної політики, суспільно-географічного районування, районного та міського планування, регіонального прогнозування, бізнес-планування, регіонального менеджменту, інформаційного менеджменту, макроекономіки, фінансів, бухгалтерського обліку, комп'ютерних методів дослідження, економічної та соціальної географії України, зарубіжних країн, світового господарства, іноземної мови тощо.

Студенти проходять загальногеографічну практику в Карпатах, Криму, Канівському заповіднику, топографічну практику, практику з картографічного комп'ютерного моделювання, а також виробничу практику. На основі виконання всіх видів навчальної роботи протягом чотирьох років вони отримують атестати бакалаврів, що є молодшими фахівцями широкого профілю. Бакалаври географії можуть працювати вчителями географії у різних типах шкіл, співробітниками служб зайнятості, лаборантами у вузах та експедиціях, техніками у науково-дослідних та проектних установах, або продовжувати навчання з метою отримання дипломів спеціаліста чи магістра.

Підготовка спеціалістів здійснюється на базі бакалаврату протягом одного року. Поряд із навчальними дисциплінами студенти проходять переддипломну виробничу та педагогічну практики. На основі успішного складання письмового державного іспиту та захисту дипломної роботи видається диплом про повну вищу освіту зі спеціальності "Економічна та соціальна географія" та кваліфікацією "Економіст регіонального розвитку, викладач географії, основ економіки та екології" або "Економіст розміщення продуктивних сил та регіональної економіки, викладач географії, основ економіки та екології" залежно від обраної спеціалізації. Спеціалісти можуть працювати у науково-дослідних, проектних та прогнозно-планових установах, в міністерствах економіки, аграрної політики, охорони навколишнього природного середовища України, в обласних, районних і мі-

ських управлінських структурах (адміністраціях), органах місцевого самоврядування, а також викладачами географії у середніх школах, ліцеях, коледжах, гімназіях, технікумах, або продовжувати навчання в магістратурі.

Найвищий рівень підготовки фахівців на кафедрі – магістратура, що передбачає поглиблене вивчення теоретичних та прикладних дисциплін з управління регіональним розвитком, розміщення продуктивних сил та регіональної економіки, проходження студентами виробничої та асистентської практик. Після складання магістерського іспиту та захисту магістерської роботи випускники зі спеціальності "Економічна та соціальна географія" отримують кваліфікацію "Менеджер регіонального розвитку менеджер освіти, викладач географії, основ економіки та екології" або "Менеджер розміщення продуктивних сил та регіональної економіки, викладач географії, основ економіки та екології". Випускники магістратури можуть працювати молодшими науковими співробітниками у науково-дослідних, економістами – у

проектних і прогнозно-планових установах, викладачами у вищих навчальних закладах, посідати управлінські посади в керівних органах регіональної влади, виступати експертами у державних установах регіонального профілю, навчатися в аспірантурі в Україні та докторантурі у зарубіжних університетах.

Викладацький процес на кафедрі забезпечують штатні працівники – доктори наук, професори Я. Олійник, С. Ішук, К. Мезенцев, кандидати наук, доценти В. Дорошенко, Н. Мезенцева, В. Матвієнко, С. Запотоцький, В. Пасько, кандидати наук, асистенти О. Кононенко, А. Мельничук, О. Трусій, асистент Л. Тиква. Професором-консультантом працює М. Пістун.

2000 р. створено наукову лабораторію "Регіональної економіки та політики", яку очолив професор С. Ішук, згодом – **Олена Кононенко**. У складі лабораторії працювали В. Пасько, С. Запотоцький, згодом – **Н. Корнілова, А. Мельничук** та ін., які паралельно проводять викладацьку роботу.

Рис. 1. Кафедра економічної та соціальної географії

Надійшла до редколегії 25.08.08

УДК 911.3

О. Дмитрук, д-р геогр. наук, С. Дмитрук, канд. пед. наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОТУРИСТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Проаналізовано теоретичні та практичні аспекти розвитку екотуристської діяльності.

The theoretical and practical aspects of the ecotourism activity are analyzed.

Постановка проблеми. В Україні одним з нових напрямків туризму на ринку туристських послуг, що й досі ще не має чітко визначеного сегмента, є саме екологічний туризм. Тому дуже важливо ще на вихідних позиціях виявити і усвідомити його місце і роль, специфічні особливості та потенціал, рівень його соціальної відповідальності за долю природи.

Зараз на розвиток екологічного туризму впливають такі специфічні чинники:

- як інновація екотуризм сприймається з певним побоюванням з боку природоохоронних та природогосподарських організацій, а також туристських організацій, які вже мають досить стійкі позиції в туризмі;
- специфіка екотуризму вимагає значно більших зусиль для заняття свого сегмента на ринку туристських послуг;

➤ вихід екотуризму на ринок туристських послуг часто пов'язаний з достатньо високими початковими затратами, що робить його кінцевий продукт досить дорогим;

➤ інтелектуальну, просвітню, освітню та виховну функції екологічного туризму може бути реалізовано тільки за наявності відповідної інфраструктури та кваліфікованих фахівців (менеджерів екологічного туризму, гідів-природознавців тощо).

Підкреслимо, що діяльність будь-якої туристської організації і тим більше туристського підприємства передбачає наявність керівних (управлінських), спрямовуючих і організаційних засад у її здійсненні. Поза ними рекреаційно-туристська діяльність загалом та екотуристська діяльність зокрема не в змозі реалізувати своє системоутворююче призначення як конструктивного

© Дмитрук О., Дмитрук С., 2009